

Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC im. ks. Witolda Zdaniewicza

Fundacja Obserwatorium Społeczne

Stowarzyszenie Pomoc Kościołowi w Potrzebie

WOLNOŚĆ RELIGIJNA W POLSCE

Raport statystyczny

Warszawa 2019

Opracowanie zawiera wyniki dostępnych badań statystycznych w ostatnich latach i zostało przygotowane jako wtórna analiza danych zastanych

Opracowanie: ks. Wojciech Sadłoń, Beata Wesołowska

Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC im. Witolda Zdaniewicza jest pierwszym w Polsce, niezależnym ośrodkiem badań nad religijnością oraz działalnością duszpasterską. Założony został w 1972 r. przez Stowarzyszenie Apostolstwa Katolickiego (Księża Pallotyni). Współpracuje z Głównym Urzędem Statystycznym oraz Konferencją Episkopatu Polski

Fundacja Obserwatorium Społeczne

Pomoc Kościołowi w Potrzebie

© Copyright by Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC im. Witolda Zdaniewicza

&

Fundacja Obserwatorium Społeczne

&

Pomoc Kościołowi w Potrzebie

Spis treści

Wprowadzenie	4
Wolność religijna w perspektywie kodeksu karnego oraz cywilnego	6
Wolność religijna w obrębie instytucji publicznych oraz prywatnych	20
Wolność religijna w percepcji społecznej	22

Wprowadzenie

Polskie społeczeństwo posiada wyjątkową historię wolności religijnej. Ogłoszona w 1573 r. konfederacja warszawska (1573) była pierwszym dokumentem w Europie gwarantującym wolność religijną. Polska była „państwem bez stosów”¹. Od 1945 r. Polska należy do jednego z najbardziej monolitycznych krajów pod względem etnicznym i religijnym. Międzynarodowe raporty oceniają Polskę jako ogólnie „wolny kraj” pod względem życia religijnego (Pew, Departament Stanu USA). Wolność religijna jest zagwarantowana w polskim prawodawstwie. Konstytucja RP z 1997 w art. 25 stwierdza, że „Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują bezstronność w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając swobodę ich wyrażania w życiu publicznym”. Z kolei artykuł 53 Konstytucji stwierdza, że (1) „Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii; (2) Wolność religii obejmuje wolność wyznawania lub przyjmowania religii według własnego wyboru oraz uzewnętrzniania indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, swojej religii przez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Wolność religii obejmuje także posiadanie świątyń i innych miejsc kultu w zależności od potrzeb ludzi wierzących oraz prawo osób do korzystania z pomocy religijnej tam, gdzie się znajdują; (3) Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem; (4) Religia kościoła lub innego związku wyznaniowego o uregulowanej sytuacji prawnej może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność sumienia i religii innych osób; (5) Wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do ochrony bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób; (6) Nikt nie może być zmuszany do uczestniczenia ani do nieuczestniczenia w praktykach religijnych; (7) Nikt nie może być obowiązany przez organy władzy publicznej do ujawnienia swojego światopoglądu, przekonań religijnych lub wyznania².

Prognozy strategiczne w perspektywie procesów globalnych wskazują, że tożsamość religijna będzie zyskiwać na znaczeniu³. Rosnąca migracja nie tylko z Ukrainy, otwiera nowe wyzwania związane z wolnością religijną. Wolność religijna jest zagrożona nie tylko w odniesieniu do mniejszości religijnych. Jak zostało to przedstawione w publikacji „Wolność religijna. Wybrane zagadnienie”⁴, wolność religijna stanowi złożone oraz interdyscyplinarne zagadnienie, łączące w sobie aspekty filozoficzne, socjologiczne, psychologiczne, politologiczne, teologiczne oraz prawne.

¹ J. Tazbir, 1967, *Państwo bez stosów. Szkice z dziejów tolerancji w Polsce w XVI i XVII w.*, Wydawnictwo Iskry, Warszawa.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483).

³ National Intelligence Council, *Paradoxes of Progress*, USA 2017.

⁴ Sadłoń W., W. Cisko, M. Olszówka, *Wolność religijna. Wybrane zagadnienia*, ISKK, Pomoc Kościoła w Potrzebie, Ordo Iuris, Warszawa 2018.

Jedną z pierwszych prób pomiaru skali omawianego zagadnienia wolności religijnej w Polsce, podjął w 2015 roku ISKK, realizując w latach 2012-2014 badanie parafii katolickich. Z przeprowadzonego pilotażu uzyskano dane wykazujące, że „w tych latach księża katolicy z 12,1% parafii doznawali aktów dyskryminacji polegających przede wszystkim na obraźliwych komentarzach (77% przypadków), natomiast w 4% parafii katolickich do duszpasterzy zgłaszały się osoby, które twierdziły, że były nierówno traktowane ze względu na wyznawaną wiarę. Również w prawie 9% katolickich parafiach odnotowano w tym czasie akty profanacji miejsc świętych.”⁵

Kolejnym etapem badania wolności religijnej w Polsce jest niniejsze opracowanie. Zawiera ono przegląd dostępnych danych administracyjnych, danych statystyki publicznej oraz wyników badań społecznych dotyczących wolności religijnej (m.in. Komenda Główna Policji, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwo Sprawiedliwości, Rzecznik Praw Obywatelskich, Badanie Spójności Społecznej Głównego Urzędu Statystycznego, Centrum Badań Opinii Społecznej)

Celem tego raportu jest wstępna analiza dostępnych danych dotyczących wolności religijnej w Polsce. Zasadniczą perspektywę teoretyczną, jaką przyjęto w niniejszym opracowaniu jest rozdzielenie wolności religijnej w aspekcie odniesienia do religijności oraz do religii jako elementu tożsamości etnicznej.

⁵ W. Sadłoń, 2016, *Społeczne podstawy wolności religijnej*, [w:] M. Such-Prygiel, K. Novikova (red.), *Społeczeństwo polskie w drugiej dekadzie XXI wieku: wymiary, problemy, idee*, Józefów: Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie, s. 269-286.

Wolność religijna w perspektywie kodeksu karnego oraz cywilnego

Z informacji zawartych w **Banku Danych Lokalnych** wynika, że w ostatnich latach wzrasta liczba przestępstw przeciwko „wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności”. Pod tą kategorią mieszczą się przestępstwa o bardzo różnorodnym charakterze, począwszy od pozbawienia człowieka wolności, poprzez handel ludźmi, wykorzystywanie seksualne aż po przestępstwa bezpośrednio przeciwko wolności sumienia i wyznania, czyli związane z art. 194 kodeksu karnego dotyczącego dyskryminacji wyznaniowej, art. 195 dotyczącego przeszkadzaniu wykonywaniu publicznego aktu religijnego oraz art. 196 dotyczącego obrażania uczuć religijnych. W 2015 roku Komenda Główna Policji odnotowała w Polsce 27 661 przestępstw stwierdzonych w zakończonych postępowaniach przygotowawczych (czyli potwierdzonych) przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności. Natomiast w latach 2016 oraz 2017 było ich 31 144 każdego roku. W roku 2018 natomiast odnotowano 33 310 takich przestępstw.

Tab. 1. Liczba stwierdzonych przestępstw „przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności” potwierdzonych przez policję w 2018 r.

Województwo	Liczba stwierdzonych przestępstw	Liczba ludności	W przeliczeniu na liczbę mieszkańców
Ogółem	33 310	38433558	0,87
Dolnośląskie	3 073	2902547	1,06
Kujawsko-pomorskie	1 810	2082944	0,87
Lubelskie	1 515	2126317	0,71
Lubuskie	1 514	1016832	1,49
Łódzkie	1 689	2476315	0,68
Małopolskie	2 662	3391380	0,78
Mazowieckie	3 796	5384617	0,70
Opolskie	921	990069	0,93
Podkarpackie	1 160	2129138	0,54
Podlaskie	661	1184548	0,56
Pomorskie	2 024	2324251	0,87
Śląskie	3 879	4548180	0,85
Świętokrzyskie	830	1247732	0,67
Warmińsko-mazurskie	1 253	1433945	0,87
Wielkopolskie	2 456	3489210	0,70
Zachodniopomorskie	4 067	1705533	2,38

Źródło: GUS, opr. ISKK

Zaobserwowano również wskaźnik wykrywalności sprawców tych przestępstw i wynosił on w 2015 roku 86,9%; w roku 2016 – 87,6%, zaś w 2017 roku 88,6%. Współczynnik przestępstw stwierdzonych przez policję przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i

obyczajności na 1 000 mieszkańców w tych latach przyjął średnią wartość 0,78⁶. W roku 2018 w przeliczeniu na 1000 mieszkańców najwięcej przestępstw przeciwko wolności, wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajności odnotowano w województwach zachodniopomorskim (2,38), lubuskim (1,49) oraz dolnośląskim (1,06). Należy zaznaczyć jednak, że powyższe dane zawierają sumę przestępstw przeciwko wolności, która odnosi się do różnych jej aspektów, nie tylko religijnego.

Dane statystyczne odnoszące się bezpośrednio do liczby postępowań z zakresu naruszenia wolności religijnej udostępnia **Komenda Główna Policji**. Wyszczególnia postępowania wszczęte oraz stwierdzone na podstawie kodeksu karnego. Dotyczą one spraw z zakresu dyskryminacji wyznaniowej (art. 194), przeszkadzania publicznemu wykonywaniu aktu religijnego lub obrzędowi żałobnym (art. 195) oraz obrazy uczuć religijnych (art. 196). Do tych bezpośrednio dotyczących wolności religijnej artykułów można jeszcze dodać artykuł 119 dotyczący stosowania przemocy fizycznej bądź groźby opartej na motywach dyskryminacyjnych z powodu przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości; art. 256 dotyczący propagowania faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość oraz

⁶ Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny.

art. 257 dotyczący zachowań godzących w godność i nietykalność człowieka, polegających na publicznym znieważaniu z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby. Należy jednak zaznaczyć, że te trzy wymienione powyżej artykuły dotyczą również czynów niezwiązanych bezpośrednio z wolnością religijną.

Jak prezentuje to poniższa tabela liczba wszczętych oraz stwierdzonych przestępstw z art. 194 w ostatnich latach była znikoma.

Tab. 2. Liczba postępowań dotyczących art 194: Kto ogranicza człowieka w przysługujących mu prawach ze względu na jego przynależność wyznaniową albo bezwyznaniowość

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2016	6	-
2015	2	-
2014	4	-
2013	4	-
2012	1	3
2011	4	1
2010	1	2
2009	2	-
2008	5	-
2007	7	-
2006	4	1
2005	1	-
2004	3	2
2003	6	1
2002	-	1
2001	1	1
2000	1	-
1999	3	1

Źródło: www.statystyka.policja.pl, opr. ISKK

Zdecydowanie więcej postępowań dotyczyło art. 195. W ostatnich latach zmniejszała się jednak liczba tych przestępstw.

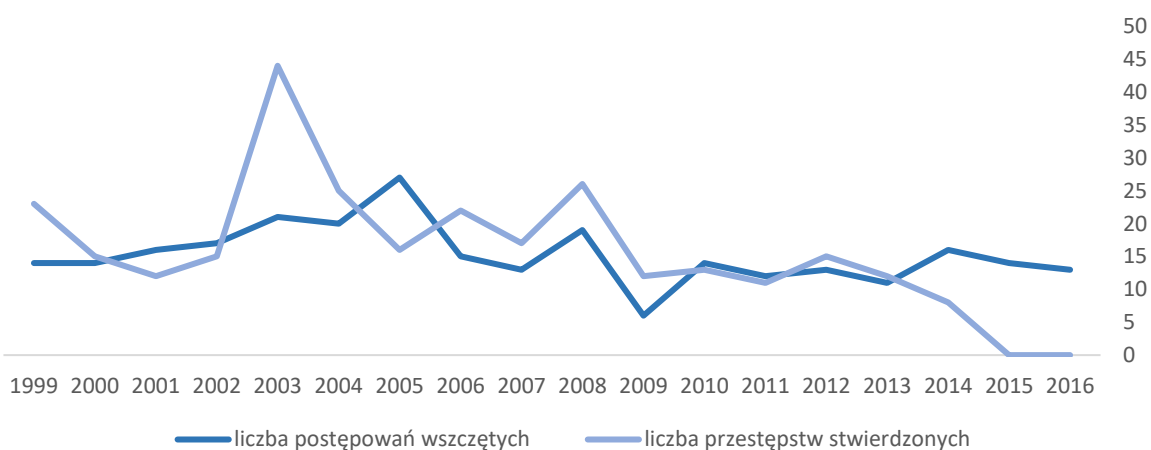
Tab. 3. Liczba postępowań dotyczących art. 195: Kto złośliwie przeszkadza publicznemu wykonywaniu aktu religijnego oraz pogrzebowi, uroczystościom lub obrzędom żałobnym

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2016	13	-
2015	14	-
2014	16	8
2013	11	12

2012	13	15
2011	12	11
2010	14	13
2009	6	12
2008	19	26
2007	13	17
2006	15	22
2005	27	16
2004	20	25
2003	21	44
2002	17	15
2001	16	12
2000	14	15
1999	14	23

Źródło: www.statystyka.policja.pl, opr. ISKK

Wyk. 1. Liczba przestępstw wszczętych i stwierdzonych z art. 195 w latach 1999-2016

Na większą skalę wszczynane są postępowania dotyczące profanacji miejsc świętych. Liczba tych postępowań utrzymuje się w ciągu ostatnich dekad na względnie podobnym poziomie.

Tab. 4. Liczba postępowań dotyczących art. 196: obraza uczuć religijnych innych osób poprzez publiczne znieważenie przedmiotu czci religijnej lub miejsc przeznaczonych do publicznego wykonywania obrzędów religijnych

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2016	54	46

2015	59	32
2014	55	38
2013	51	54
2012	47	51
2011	42	33
2010	48	52
2009	33	39
2008	45	49
2007	55	57
2006	49	38
2005	44	88
2004	51	44
2003	30	32
2002	47	44
2001	54	56
2000	68	145
1999	61	59

Źródło: www.statystyka.policja.pl, opr. ISKK

Wyk. 2. Liczba przestępstw wszczętych i stwierdzonych z art. 196 w latach 1999-2016

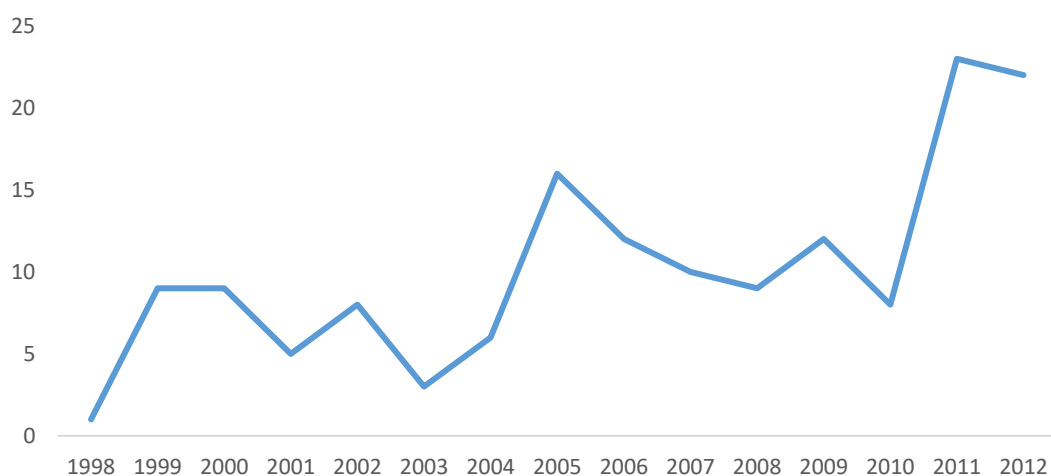
Zdecydowanie wzrasta natomiast liczba postępowań oraz przestępstw związanych artykułami kodeksu karnego, które oprócz wolności religijnej dotyczą również nienawiści względem osób o odmiennej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej czy politycznej.

Tab. 5. Liczba stwierdzonych przestępstw na podstawie art.119: Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości

Rok	Liczba przestępstw stwierdzonych
2012	22
2011	23
2010	8
2009	12
2008	9
2007	10
2006	12
2005	16
2004	6
2003	3
2002	8
2001	5
2000	9
1999	9
1998	1

Źródło: Biuro Służby Kryminalnej KGP, opr. ISKK

Wyk. 3. Liczba przestępstw stwierdzonych z art. 119 w latach 1998-2012

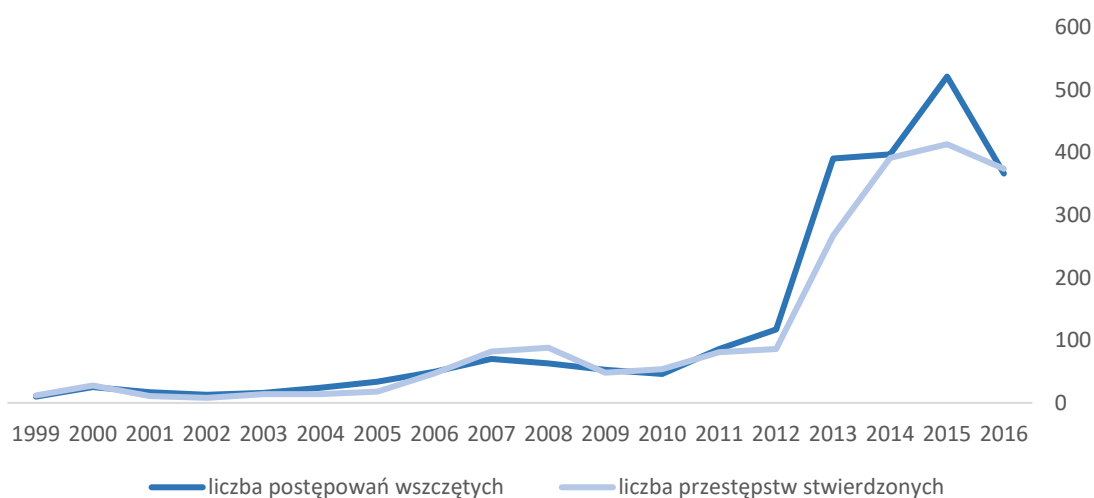

Tab. 6. Liczba stwierdzonych przestępstw na podstawie art.256 dotyczącego propagowania faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływania do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość

Rok	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2016	366	374
2015	521	413
2014	397	391
2013	390	267
2012	117	86
2011	86	81
2010	46	54
2009	53	48
2008	63	88
2007	70	82
2006	50	47
2005	34	18
2004	24	14
2003	16	14
2002	13	8
2001	17	11
2000	25	28
1999	10	12

Źródło: www.statystyka.policja.pl, opr. ISKK

Wyk. 4. Liczba przestępstw wszczętych i stwierdzonych z art. 256 w latach 1999-2016

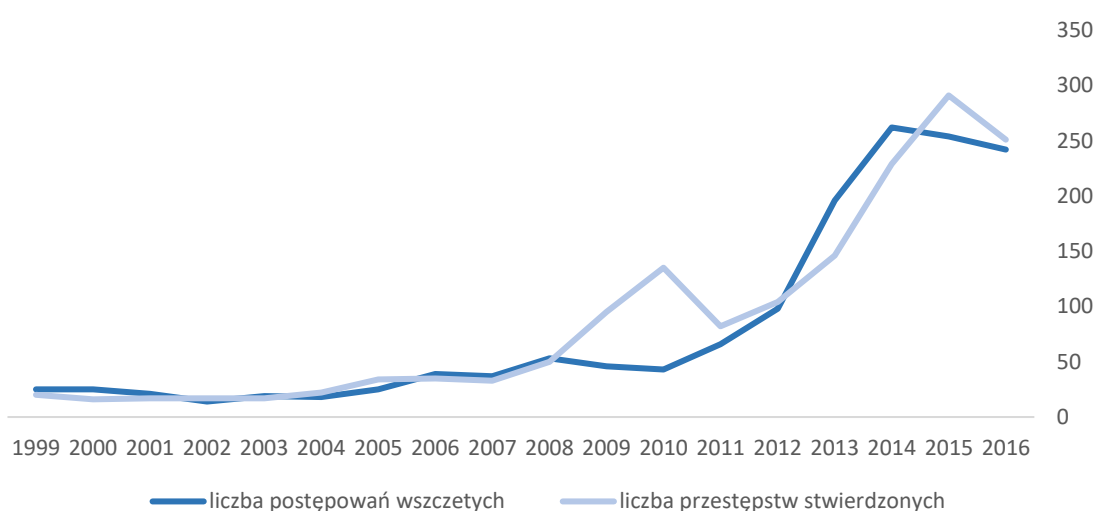

Tab. 7. Liczba stwierdzonych przestępstw na podstawie art.257 dotyczącego znieważania albo naruszania nietykalności ludności z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości

ROK	Liczba postępowań wszczętych	Liczba przestępstw stwierdzonych
2016	242	251
2015	254	291
2014	262	229
2013	196	146
2012	98	104
2011	66	82
2010	43	135
2009	46	95
2008	53	50
2007	37	33
2006	39	35
2005	25	34
2004	18	22
2003	19	17
2002	14	17
2001	21	17
2000	25	16
1999	25	20

Źródło: www.statystyka.policja.pl_opr. ISKK

Wyk. 5. Liczba przestępstw wszczętych i stwierdzonych z art. 267 w latach 1999-2016

Udostępniane przez policję statystyki nie zawierają informacji na temat wyznań, których dotyczą przestępstwa naruszenia wolności religijnej. Aby uzyskać takie dane niezbędne są bardziej szczegółowe

badania. Takie badanie przeprowadził **Instytut Wymiaru Sprawiedliwości**. Uwzględniono w nim 113 spraw o przestępstwo z art. 196 kodeksu karnego, czyli dotyczących profanacji miejsc świętych i zakończonych prawomocnie za okres 2003-2016. Wynika z niego, że zdecydowana większość bo 92,9% spraw dotyczyło chrześcijaństwa, drugim pod względem liczebności wyznaniem był islam – 3,5% badanych przypadków, następnie judaizm – 2,7% oraz świadkowie Jehowy 0,9% spraw.

Tab. 8. Naruszenia wolności religijnej z art. 196 (profanacja miejsc świętych) według wyznań, których dotyczyły w latach 2003-2016 (próba n=113)

	Liczba	%
Ogółem	113	99,1
Chrześcijaństwo	105	92,9
Islam	4	3,5
Buddyzm	0	0
Judaizm	3	2,7
świadkowie Jehowy	1	0,9

Źródło: Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.

Przeprowadzenie analizy akt sądowych pozwoliło na wskazanie najczęstszych zachowań skutkujących obrazą uczuć religijnych. Do najbardziej powszechnych czynów można zaliczyć znieważenie publicznego miejsca przeznaczonego do wykonywania obrzędów religijnych poprzez niestosowne zachowanie bądź zamieszczenie obraźliwych treści na budynku świątyni. „Zachowania te przejawiały się np. używaniem wulgarnych słów w trakcie Mszy Świętej, wykonywaniem obraźliwych gestów bądź oddawaniem moczu w miejscu kultu, jak również znieważeniem kaplic znajdujących się na cmentarzach”⁷. Kolejnym pod względem liczebności zachowaniem była obraza przedmiotu czci religijnej, w tym uszkodzenie oraz znieważenie symboli religijnych. Obraza uczuć religijnych w tym wymiarze przejawiała się w zachowaniach takich jak zniszczenie figury. Znacznie rzadziej przypadki obrazy uczuć religijnych polegały na umieszczaniu w środkach publicznego przekazu, publikacjach bądź portalach społecznościowych treści obraźliwych oraz umieszczaniu obraźliwych napisów w miejscach publicznych (np. na elewacji budynków)⁸.

⁷ *Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.*

⁸ *Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.*

Tab. 9. Przypadki zachowań skutkujących obrazą uczuć religijnych według rodzaju działania

Rodzaj zachowania skutkujący obrazą uczuć religijnych	Liczba	%
Ogółem	116*	100%
Znieważenie publicznego miejsca przeznaczonego do wykonywania obrzędów religijnych poprzez niestosowne zachowanie bądź zamieszczanie obraźliwych treści na budynku	58	50%
Obraza przedmiotu czci religijnej, w tym uszkodzenia oraz znieważenia symboli religijnych	49	42%
Umieszczanie w środkach publicznego przekazu, publikacjach bądź portalach społecznościowych treści obrażających uczucia religijne	6	5%
Umieszczanie obraźliwych napisów w miejscach publicznych, w tym obraza postaci ważnych dla poszczególnych wyznań	3	3%

* - liczba przypadków jest większa ze względu na występowanie więcej niż 1 formy obrazy uczuć w badanych przypadkach.

Źródło: Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.

Biorąc pod uwagę sposób działania sprawcy najczęściej naruszenie wolności religijnej w zakresie art. 196 (profanacji) polegało na uszkodzeniu miejsca kultu (61%) oraz przeszkadzaniu w wykonywaniu religijnych obrzędów (13%).

Tab. 10. Przypadki zachowań skutkujących obrazą uczuć religijnych według sposobu działania sprawcy

Sposób działania	Liczba	%
Ogółem	113	100,0
Uszkodzenie miejsca przeznaczonego do publicznego wykonywania obrzędów religijnych, miejsca kultu religijnego lub przedmiotów kultu religijnego poprzez podejmowanie działań uznawanych za znieważające	50	44,2
Uszkodzenie przydrożnej kapliczki	19	16,8
Przeszkadzanie w publicznym wykonywaniu obrzędów religijnych	14	12,5
Załatwianie potrzeb fizjologicznych w miejscu przeznaczonym do publicznego wykonywania obrzędów religijnych	12	10,6
Umieszczanie obraźliwych napisów lub podejmowanie innych działań skutkujących „przerobieniem” przedmiotów kultu religijnego w sposób uznawany za obraźliwy	11	9,7
Publikacja lub publiczne wygłoszenie wypowiedzi i podejmowanie działań o obraźliwym charakterze, w tym poprzez znieważenie symboli kultu religijnego	7	6,2

Źródło: *Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.

Naruszenie wolności religijnej może polegać również na naruszeniu dóbr osobistych, czyli dotyczyć art. 23 i 24 kodeksu cywilnego. Instytut Wymiaru Sprawiedliwości zrealizował badanie akt dotyczącego obrazy uczuć religijnych w ujęciu naruszenia dóbr osobistych, które przeprowadzone zostało na podstawie analizy akt wybranych sądów rozpoznających sprawy o takim charakterze. W wylosowanej próbie znalazło się 16 spraw procedowanych po 2007 roku⁹. W przebadanych przypadkach naruszenia dóbr osobistych poprzez obrazę uczuć religijnych powiązane były z wiarą chrześcijańską w 75%. W większości analizowanych przypadków powodowie zarzucali, że to wyznawcy chrześcijaństwa dopuszczają się naruszeń wolności religijnej. „Za działania takie uważali umieszczanie krzyża łacińskiego w miejscach publicznych takich jak budynek Sejmu RP czy urząd gminy. Ponadto wskazywali, że wbrew ich woli udzielono im sakramentów związanych z obrzędami Kościoła Katolickiego. Jedynie w dwóch sprawach wskazywano na brak możliwości wykonywania praktyk związanych z wiarą chrześcijańską. Pierwsza z tych spraw związana była z domaganiem się zgody na ekshumację zwłok i pochowanie zmarłego w obrządku Kościoła Katolickiego, natomiast druga sprawa dotyczyła sytuacji, w której władze zakładu karnego uniemożliwiają powodowi wykonywanie praktyk Kościoła Zielonoświątkowców, m.in. poprzez niewyrażanie zgody na noszenie symboli religijnych”¹⁰. Drugą pod względem liczebności religią powiązaną z zarzutem obrazy uczuć religijnych był islam. W 18,8% spraw jego wyznawcy wskazywali na brak możliwości kultywowania praktyk religijnych w zakładach karnych.

Tab. 11. Odsetek spraw w przebadanej próbie według wyznania, którego dotyczyła

Religia powiązana z zarzutem obrazy uczuć religijnych	%
Chrześcijaństwo	75,0%
Islam	18,8%
Inne	6,3%

Źródło: *Opracowanie własne na podstawie „Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi” Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.*

Departament Analiz i Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji we współpracy z Komendą Główną Policji, prowadzi monitoring przestępstw motywowanych uprzedzeniami. W jego zakres wchodzi informacje o postępowaniach przygotowawczych w sprawach

⁹ *Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.

¹⁰ *Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.

przestępstw z nienawiści, prowadzonych przez Policję w całym kraju. Pod pojęciem przestępstw z nienawiści rozumie się przestępstwa dotyczące (1) art. 119 kodeksu karnego, czyli stosowania przemocy fizycznej bądź groźby opartej na motywach dyskryminacyjnych z powodu przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości; (2) art. 256 dotyczącego propagowania faszystowskiego lub innego totalitarnego ustroju państwa lub nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość oraz (3) art. 257 dotyczącego zachowań godzących w godność i nietykalność człowieka, polegające na publicznym znieważaniu z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości lub z takich powodów narusza nietykalność cielesną innej osoby. Jednostki terenowe policji i Komenda Główna Policji przygotowują comiesięczne zestawienia, dotyczące postępowań o takim charakterze, a następnie przesyłają je do Departamentu Analiz i Polityki Migracyjnej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, gdzie uzupełnia się je o informacje o wyrokach zapadłych w poszczególnych postępowaniach. Dane zgromadzone na podstawie charakteru zdarzenia, gdzie w podkategorii wskazano wyznanie (grupę, przeciwko której wymierzone zostało przestępstwo) przedstawia tabela poniżej:

Tab. 12. Liczba przestępstw według grup religijnych, względem których zostało wymierzone

Grupa wyznaniowa	2015	2016	2017	2018
muzułmanie	177	158	124	62
katolicy	27	24	25	14
świadkowie Jehowy	4	1	3	3
prawosławni	1	3	1	2
pozostałe wyznania	3	0	3	0
ewangelicy	-	1	2	0
inne chrześcijańskie	1	0	1	1
bezwyznaniowość	-	2	-	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie informacji publicznej udzielonej przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.

Wynika z niej, że najwięcej przestępstw z nienawiści w latach 2015-2018 zostało wymierzonych przeciwko muzułmanom (521). Drugą pod względem liczności grupę stanowili katolicy (90).

Wolność religijna w Polsce jest prezentowana również w międzynarodowych raportach. Powołują się one najczęściej na polskie administracyjne źródła danych. I tak Roczny raport **Amnesty**

International, dokumentujący sytuację praw człowieka na świecie, w latach 2015/2016 zwrócił uwagę na działania Trybunału Konstytucyjnego Polski, który w październiku orzekł zgodność z konstytucją przepisu penalizującego obrazę uczuć religijnych¹¹. Według wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 października 2015 roku (SK 54/13), art. 196 kodeksu karnego przewidujący grzywnę, karę ograniczenia wolności lub jej pozbawiania do 2 lat jako sankcję za obrazę uczuć religijnych nie narusza konstytucji. Kodeks karny zabrania także wypowiedzi publicznych, które obrażają uczucia religijne. W przypadku naruszenia tego zakazu przepisy prawa przewidują grzywnę zwykle w wysokości 5 tys. zł¹².

Z kolei **Departamentu Stanu USA** powołuje się na **Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie** oraz dane Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Wynika z nich, że w roku 2015: „Odnotowano [w Polsce] 50 antysemitycznych przestępstw i incydentów motywowanych nienawiścią w porównaniu z 39 w 2014 roku, 42 antymuzułmańskie przestępstwa z nienawiści i 12 takich przestępstw skierowanych przeciwko chrześcijanom, w porównaniu z 14 w 2014 roku. W 2015 roku rząd odnotował 44 akty wandalizmu przeciwko żydowskim obiektom sakralnym, 27 przeciwko muzułmańskim, 12 przeciwko chrześcijańskim i innym religii. Prokuratura Krajowa podała, że w pierwszym półroczu 2016 roku prowadziła dochodzenie w sprawie 102 przestępstw z nienawiści wobec Żydów (w analogicznym okresie 2015 roku odnotowano ich 142), 252 przestępstwa tego typu wobec muzułmanów (69 w analogicznym okresie 2015 roku) i 23 wobec chrześcijan (22 w analogicznym okresie 2015 roku)”¹³. W raporcie Departamentu Stanu USA z kolejnego roku czytamy, że udostępnione przez Prokuraturę Krajową dane wykazują, że prokuratorzy w 2016 roku prowadzili 582 dochodzenia odnoszące się do incydentów motywowanych religijnie. Prawie dwukrotnie względem roku poprzedniego wzrosła liczba wrogości wobec muzułmanów i wyniosła 363 przypadki, natomiast liczba zachowań antysemitycznych zmalała do 160 (spadek o 23%)¹⁴.

Raport **Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie** wykazuje, że najczęstszą motywacją przestępstw z nienawiści jest rasizm i ksenofobia (68%) oraz uprzedzenia względem muzułmanów (13%). Natomiast uprzedzenia względem chrześcijan stanowią niespełna 3% motywacji tych przestępstw.¹⁵

¹¹ *Raport Roczny Amnesty International 2015/2016. Sytuacja praw człowieka na świecie*, Amnesty International 2016.

¹² *Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie w 2015 r.*, Departament Stanu USA; <https://pl.usembassy.gov/> (stan na 26.07.2019)

¹³ *Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie w 2016 r.*, Departament Stanu USA; <https://pl.usembassy.gov/> (stan na 26.07.2019)

¹⁴ *Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie w 2017 r.*, Departament Stanu USA; <https://pl.usembassy.gov/> (stan na 26.07.2019)

¹⁵ <http://www.hatecrime.osce.org/poland>. Przypadki obejmują łącznie przestępstwa z nienawiści oraz mowę nienawiści.

Tab. 13. Motywacje popełnianych przestępstw z nienawiści w 2017 r.

Motywacje	Liczba przypadków	%
Ogółem	921	100,0
Rasizm i ksenofobia	624	67,8
Uprzedzenia wobec muzułmanów	123	13,4
Antysemityzm	78	8,5
Uprzedzenia wobec Romów i Sinti	62	6,7
Uprzedzenia wobec chrześcijan	25	2,7
Uprzedzenia wobec członków innych religii lub przekonań	9	1,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <http://www.hatecrime.osce.org/poland>.

Wolność religijna w obrębie instytucji publicznych oraz prywatnych

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich sporządziło w 2015 roku raport na temat dostępności lekcji religii wyznań mniejszościowych. Wynika z niego, że sytuacja mniejszościowych kościołów i związków wyznaniowych w Polsce, a także mniejszości światopoglądowych poprawia się, a stopień wolności i tolerancji religijnej oraz światopoglądowej jest nieporównywalny ze stanem lat wcześniejszych. Przyczynia się ku temu stosowanie prawa w tym zakresie oraz wprowadzanie nowych regulacji. Między innymi zastosowano przepisy, których celem jest zapewnienie równego traktowania w dostępie do lekcji religii i etyki dla mniejszości wyznaniowych. „Zaprezentowane wyniki badań pokazują jednak, że przyjęte rozwiązania prawne, choć przyczyniły się do poprawy sytuacji, nie chronią różnych grup wyznaniowych i społecznych w wystarczającym stopniu, a dostęp do nauczania ich założeń światopoglądowych w formie lekcji szkolnych nie zawsze jest gwarantowany. Osoby należące do Kościoła katolickiego mają pod tym względem uprzywilejowaną pozycję – nie ze względu na regulacje prawne, ale ze względu na obyczaj, praktyki kulturowe, względy pragmatyczne, etc.”¹⁶. W 12,1% ankietowanych szkół, uczniowie wyrazili zainteresowanie nauką religii mniejszościowych, natomiast w 87,6% nikt nie zgłosił potrzeby zorganizowania takiej lekcji. „W 70,4% ankietowanych szkół nowoprzyjęci uczniowie automatycznie kierowani byli na lekcje religii rzymskokatolickiej. Dopiero jeśli uczeń nie chciał w nich uczestniczyć, mógł (sam lub jego rodzic) zgłosić to ustnie (41,4%) lub na piśmie (29%). Aktywna i wcześniejsza deklaracja ustna lub złożenie pisemnego oświadczenia, w jakich lekcjach uczeń chce uczestniczyć, to decyzja zaledwie co dziesiątego ucznia (lub jego rodziców)”¹⁷. Prawie połowa dyrektorów (42%) oświadczyła, że w kierowanych przez nich placówkach nie informuje się uczniów oraz ich rodziców o przysługującym im prawie wyboru lekcji religii mniejszościowej. Zaś akcją informacyjną przeprowadza 58% badanych szkół, ma ona miejsce głównie podczas zebrań rodziców (47,4%), w formie ustnej przy okazji rekrutacji uczniów do szkoły (28,5%) lub w formie pisemnej (3,6%). Na podstawie przeprowadzonego badania Rzecznik Praw Obywatelskich wyróżnił działania noszące znamiona dyskryminacji w obszarze edukacji ze względu na religię i światopogląd. W dostępie do lekcji religii mniejszości wyznaniowych za przejaw dyskryminacji należy uznać: brak podejmowania skutecznych działań ze strony szkoły lub organu prowadzącego na poziomie gminy, mających na celu włączenie lekcji religii mniejszościowych do systemu oświaty; nieuwzględnienie oceny z religii mniejszości wyznaniowych na świadectwie szkolnym; brak wynagrodzenia dla nauczycieli lekcji religii i wyznań mniejszościowych, prowadzących zajęcia w ramach systemu oświaty; utrudnienia w organizacji lekcji religii i wyznań mniejszościowych dla dzieci w jednym wieku i wywieranie presji dla

¹⁶ *Dostępność lekcji religii wyznań mniejszościowych i lekcji etyki w ramach systemu edukacji szkolnej. Analiza i zalecenia*, [w:] *Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka nr 17*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2015.

¹⁷ *Dostępność lekcji religii wyznań mniejszościowych i lekcji etyki w ramach systemu edukacji szkolnej*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2015, str. 21.

tworzenia łączonych klas; okazywanie niechęci osobom innego wyznania oraz związana z nią opieszałość dyrektorów i urzędników organów prowadzących w załatwianiu spraw dotyczących organizacji lekcji religii mniejszościowych; żądanie składania deklaracji o odmowie uczestnictwa w lekcjach religii w szczególności w obecności innych rodziców lub uczniów¹⁸.

Dyskryminacja ze względu na wyznanie występuje także w miejscu pracy. Badania **Rzecznika Praw Obywatelskich** wykazują, że naruszenia zasady równego traktowania w zatrudnieniu mogą być spowodowane zarówno uprzedzeniami lub negatywnymi stereotypami wobec określonej grupy wyznaniowej, jak i brakiem wiedzy lub odpowiedniej wrażliwości pracodawców i współpracowników. Gorsze traktowanie może dotyczyć zarówno mniejszości religijnych, jak i dominującej większości. Z przeprowadzonej analizy wynika, że czynnikiem zwiększającym możliwość występowania dyskryminacji w miejscu pracy jest silne utożsamianie się z daną religią i ujawnienie swojego zaangażowania w nią. Wpływ mają także utrwalone społeczne stereotypy, które dotyczą mniejszości wyznaniowych i narażają je na gorsze traktowanie. Takie zachowania uwidaczniają się już na etapie poszukiwania pracy, kiedy przyczyną dyskryminacji może być imię i nazwisko sugerujące przynależność do danej grupy religijnej lub umieszczenie w CV innych informacji ujawniających wyznanie m.in. dotyczących zaangażowania w działalność organizacji religijnych. Polscy pracodawcy obawiają się, że zatrudnienie osoby o odmiennej religii spowoduje konflikty między pracownikami, zdezorganizuje pracę przedsiębiorstwa lub przyczyni się do innych uciążliwości. Do przykładów dyskryminacji po nawiązaniu współpracy należy zaliczyć ograniczenia możliwości doskonalenia zawodowego, utrudnienia realizacji prawa do obchodzenia świąt zgodnie z kalendarzem religijnym, brak udzielenia przerwy na modlitwę, organizowanie spotkań służbowych w świątecznych dniach religii mniejszościowych. Badani wskazali na gorsze traktowanie w relacjach ze współpracownikami, w których doświadczali molestowania przejawiającego się w używaniu obelg odnoszących się do wyznania, obraźliwych uwag i komentarzy. Chcąc uniknąć nierównego traktowania osoby wierzące w miejscu pracy ukrywają swoją tożsamość, nie ujawniając swojej przynależności religijnej; poszukują pracy w organizacjach i przedsiębiorstwach prowadzonych przez wyznawców tej samej religii; odrzucają w miejscu pracy część własnych norm; stawiają opór wobec adaptacji¹⁹.

¹⁸ *Dostępność lekcji religii wyznań mniejszościowych i lekcji etyki w ramach systemu edukacji szkolnej*, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2015, str. 49.

¹⁹ *Równe traktowanie ze względu na wyznanie w zatrudnieniu. Analiza i zalecenia*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2018, s. 111-113.

Wolność religijna w percepcji społecznej

Badania wskazują, że wolność stanowi wartość w życiu Polaków. Raporty **Centrum Badania Opinii Społecznej** informują, że „wolność głoszenia własnych poglądów” stanowi dla Polaków jedną z 10 najważniejszych wartości. W 2019 r. 18% Polaków deklaroowało, że „wolność głoszenia własnych poglądów” stanowi dla nich wartości. Badania szacują, że w ostatnich latach znacznie tej wartości w życiu Polaków wzrasta²⁰.

Tab. 14. Odsetek Polaków deklarujących wolność głoszenia własnych poglądów jako jedną z najważniejszych wartości w życiu codziennym

Rok	%
2008	11
2013	12
2019	18

Źródło: CBOS 2019, opr. ISKK.

Wśród 47% Polaków twierdzących, że Konstytucja nie jest przestrzegana, 7% twierdziło, że brak przestrzegania dotyczy wolności sumienia i wypowiedzi²¹. Zadowolenie ze stanu demokracji (w 2016 r. 39% Polaków było zadowolonych z demokracji w Polsce), najczęściej uzasadniane jest wolnością słowa (19%), ale również wolnością przekonań, wyznania i sumienia (3%)²².

W Badaniu Spójności Społecznej z 2015 roku, które zrealizował **Główny Urząd Statystyczny**, uwzględniono kwestię społecznej dyskryminacji oraz przyjrano się najważniejszym jej przyczynom. Z przeprowadzonej analizy wynika, że wyznanie religijne jest powodem nierównego traktowania w Polsce, choć spośród wszystkich wymienionych w kwestionariuszu grup dyskryminacja osób wierzących wskazywana była tylko w 7%. W celu dokładnej analizy oraz poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób postrzegana jest w Polsce dyskryminacja ze względu na wyznanie religijne lub światopogląd, poproszono respondentów o ocenę gorszego traktowania trzech grup: po pierwsze osób innego wyznania niż katolickie, drugą ocenianą grupą były osoby wierzące, natomiast trzecią osoby niewierzące i ateści. Największa część badanych mieszkańców Polski wyraziła opinię, że powodem gorszego traktowania jest wyznanie inne niż katolickie (23%), na dyskryminację osób niewierzących i ateistów wskazało 13,9% respondentów, zaś 7% na osoby niewierzące. Świadkiem dyskryminacji osób

²⁰ R. Boguszewski, *Rodzina – jej znaczenie i rozumienie*, CBOS 22/2019.

²¹ A. Głowacki, *Dwudziesta rocznica uchwalenia Konstytucji RP*, CBOS 37/2017.

²² M. Feliksiak, *Opinie o demokracji*, CBOS 17/2016.

innego wyznania niż katolickie był co dwudziesty mieszkaniec Polski w wieku 16 lat i więcej (5%), a osób niewierzących i ateistów oraz osób wierzących – co trzydziesty trzeci (3%).²³

Tab. 15. Dyskryminacja z powodu wyznania religijnego lub światopoglądu osób w wieku 16 lat i więcej.

	Dyskryminacja wobec:		
	osób innego wyznania niż katolickie	osób wierzących	osób niewierzących, ateistów
Osoby twierdzące, że przynależność do danej grupy jest powodem gorszego traktowania (dyskryminacji)	22,8%	6,8%	13,9%
Osoby, które bezpośrednio zetknęły się, były świadkami dyskryminacji z powodu przynależności do danej grupy	5,4%	2,8%	3,3%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie „Jakość życia w Polsce w 2015r. Wyniki Badania Spójności Społecznej” GUS, Warszawa 2017.

Gorsze traktowanie, przyczyniające się do występowania wykluczenia społecznego, dostrzegały przede wszystkim osoby relatywnie młode, posiadające wykształcenie wyższe oraz pochodzące z największych miast.

Instytut Kultury Prawnej Ordo Iuris od kilku lat prowadzi monitoring prasy pod względem przypadków naruszenia wolności religijnej. W 2014 r. zidentyfikowano omówienia 28 przypadków naruszenia wolności religijnej, z czego 18 dotyczyło znieważzeń słownych, zaś 10 profanacji miejsc świętych. W roku 2015 zidentyfikowano 39 przypadków naruszenia wolności religijnej, w 2016: 27 a w 2017: 34.

Tab. 16. Liczba zidentyfikowanych przypadków naruszenia wolności religijnej na podstawie przeglądu prasy

Rok	2014	2015	2016	2017
Ogółem	28	39	27	34
W tym:				
Profanacji miejsc świętych i związanych z pamięcią	10	27	26	33
Znieważenie słowne	18	12	1	1

Źródło: Ordo Iuris, opr. ISKK

²³ Jakość życia w Polsce w 2015r. Wyniki Badania Spójności Społecznej, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.

Na uwagę również zasługuje, że w opracowaniach **Departamentu Stanu USA** na temat wolności religijnej w Polsce, dostępnych w języku polskim na stronach Ambasady USA w Polsce można przeczytać, że „Według ankiety Pew Research Center opublikowanej w czerwcu 56% populacji miało negatywne nastawienie do muzułmanów a 38% do żydów”²⁴. W raporcie z 2017 r. czytamy z kolei, że „Według ankiety Pew Research Center dwie trzecie respondentów postrzegają muzułmanów negatywnie”²⁵. Niestety nie podano źródła tych danych. Być może dane pochodzą z prezentowanego w maju 2017 r. w ISKK raportu Pew Research Center na temat religijności w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Wynika z niego, że 31% Polaków deklaruje, że nie byłoby skłonna zaakceptować osoby pochodzenia żydowskiego jako członka swojej rodziny, 21% jako sąsiada, a 19% jako obywatela Polski²⁶. Postawy Polaków, które można byłoby uznać za negatywne względem przedstawicieli różnych religii szacuje Centrum Badania Opinii Społecznej. Najbardziej negatywne nastawienie charakteryzowało Polaków względem muzułmanów. 44% Polaków charakteryzowało się postawą, którą badacze uznali za negatywną. Względem wyznawców judaizmu negatywne postawy cechowały 19% Polaków. Warto przy tym zaznaczyć, że według tych samych danych w 2015 r. 88% nie znało żadnego muzułmanina²⁷.

Tab. 17. Postawy Polaków względem wyznawców różnych religii w 2015 r.

Stosunek do	Negatywny	Obojętny	Pozytywny
Katolików	4	17	79
Wyznawców prawosławia	7	37	56
Protestantów	11	39	50
Wyznawców judaizmu	19	39	42
Buddystów	18	45	37
Ateistów	21	47	32
świadków Jehowy	40	34	26
muzułmanów	44	33	23

Źródło: CBOS 2015, opr. ISKK

Jak wskazują badania **Centrum Badania Opinii Publicznej**, Polacy generalnie w znacznym stopniu akceptują obecność religii w przestrzeni publicznej. Zdecydowana większość Polaków w ostatnich latach akceptuje obecność krzyży w budynkach publicznych, lekcje religii w szkole, religijny

²⁴ Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie w 2015 r., Departament Stanu USA, s. 5; <https://pl.usembassy.gov/> (stan na 26.07.2019)

²⁵ Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie w 2017 r., Departament Stanu USA. S. 14; <https://pl.usembassy.gov/> (stan na 26.07.2019)

²⁶ Pew Research Center, *Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe*, Washington D, 2017, S. 162

²⁷ M. Feliksiak, *Postawy wobec islamu i muzułmanów*, CBOS 37/2015.

charakter przysięgi wojskowej, księży występujący w telewizji, udział biskupów w uroczystościach państwowych, czy też święcenie budynków użyteczności publicznej.

Tab. 18. Stosunek Polaków do obecności religii w przestrzeni publicznej²⁸

Nie rażą mnie następujące sytuacje:	1995	1997	2001	2005	2007	2009	2010	2013	2015
Krzyże w budynkach publicznych, np. w urzędach, szkołach	87	88	88	91	88	91	88	88	88
Lekcje religii w szkołach	79	84	88	90	84	90	84	82	82
Religijny charakter przysięgi wojskowej	75	82	88	89	85	87	84	85	83
Księża występujący w publicznej TVP	69	73	76	77	69	76	79	74	75
Udział księży/biskupów w obrzędach i uroczystościach państwowych	bd	bd	bd	bd	bd	81	77	76	78
Święcenie przez księży miejsc i budynków użyteczności publicznej	bd	bd	bd	bd	bd	81	77	76	78

Źródło: CBOS, opr. ISKK.

²⁸ M. Grabowska, *Boskie i cesarskie. O stosunkach między państwem i kościołem(ami)*, CBOS 48/2015.

Zasadnicze wnioski

1. Istnieje wiele źródeł danych dotyczących wolności religijnej w Polsce.
2. Skala naruszeń wolności religijnej w zakresie obrazy uczuć religijnych jest na względnie podobnym poziomie w ostatnich latach.
3. W świetle akt wymiaru sprawiedliwości zagrożenie wolności religijnej w perspektywie bezpośredniej rozumiane przede wszystkim jako obraza uczuć religijnych dotyczy przede wszystkim chrześcijaństwa.
4. Gdy przez wolność religijną rozumie się odniesienie bezpośrednio do religijności, czyli w kategoriach uczuć religijnych, a nie w aspekcie etnicznym czy narodowym, naruszenia wolności religijnej dotyczą przede wszystkim chrześcijaństwa.
5. W szerszej perspektywie, czyli w powiązaniu z przynależnością etniczną czy narodową (nazywaną również przestępstwami z nienawiści) najbardziej dotkniętą grupą religijną jest islam.
6. W raportach zagranicznych dotyczących Polski prezentowane są dane dotyczące przestępstw wykraczających poza wolność religijną i dotyczące również przynależności narodowej i etnicznej.
7. Naruszanie wolności religijnej nie dotyczy wyłącznie prawa karnego i posiada swoje mniej wyraziste przejawy. Badania wskazują na wyzwania związane z wolnością religijną w przestrzeni publicznej oraz na rynku pracy.
8. Wśród Polaków przeważa neutralne bądź pozytywne nastawienie do wyznawców różnych religii za wyjątkiem islamu oraz świadków Jehowy.
9. W polskim społeczeństwie wzrasta przywiązanie do wolności głoszenia własnych poglądów.

Bibliografia

- Bank Danych Lokalnych, <https://bdl.stat.gov.pl/>
- Boguszewski Rafał, Rodzina – jej znaczenie i rozumienie, CBOS 22/2019 Antoni Głowacki, Dwudziesta rocznica uchwalenia Konstytucji RP, CBOS 37/2017.
- Dostępność lekcji religii wyznań mniejszościowych i lekcji etyki w ramach systemu edukacji szkolnej. Analiza i zalecenia*, [w:] *Zasada równego traktowania. Prawo i praktyka nr 17*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2015.
- Feliksiak Michał, Opinie o demokracji, CBOS 17/2016.
- Grabowska Mirosława, Boskie i cesarskie. O stosunkach między państwem i kościołem(ami), CBOS 48/2015
- <http://www.hatecrime.osce.org/poland>
- Jakość życia w Polsce w 2015r. Wyniki Badania Spójności Społecznej*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78, poz. 483)
- National Intelligence Council, Paradoxes of Progress, USA 2017
- Pew Research Center, Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe, Washington D, 2017,
- Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie w 2015 r.*, Departament Stanu USA; <https://pl.usembassy.gov/> (stan na 26.07.2019)
- Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie w 2017 r.*, Departament Stanu USA; <https://pl.usembassy.gov/> (stan na 26.07.2019)
- Raport o przestrzeganiu wolności religijnej na świecie w 2017 r.*, Departament Stanu USA; <https://pl.usembassy.gov/> (stan na 26.07.2019)
- Raport Roczny Amnesty International 2015/2016. Sytuacja praw człowieka na świecie*, Amnesty International 2016
- Równe traktowanie ze względu na wyznanie w zatrudnieniu. Analiza i zalecenia*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2018
- Sadłoń Wojciech, 2016, *Społeczne podstawy wolności religijnej*, [w:] M. Such-Prygiel, K. Novikova (red.), *Społeczeństwo polskie w drugiej dekadzie XXI wieku: wymiary, problemy, idee*, Józefów: Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej w Józefowie, s. 269-286
- Sadłoń Wojciech, W. Cisło, M. Olszówka, *Wolność religijna. Wybrane zagadnienia*, ISKK, Pomoc Kościoła w Potrzebie, Ordo Iuris, Warszawa 2018
- Serwis Komendy Głównej Policji, <http://www.statystyka.policja.pl/>
- Sławomira Kotas, Barbara Lewandowska, *Ochrona uczuć religijnych a wolność wypowiedzi*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2017.
- Tazbi Janusz, 1967, *Państwo bez stosów. Szkice z dziejów tolerancji w Polsce w XVI i XVII w.*, Wydawnictwo Iskry, Warszawa